

SŁOWNIK TERMINÓW Z ZAKRESU NAUK O RODZINIE I PRACY SOCJALNEJ

ASYSTENT OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ ***PERSONAL ASSISTANT OF A DISABLED PERSON***

Asystent osoby niepełnosprawnej (symbol cyfrowy zawodu – 346 [02])¹ zapewnia szerokie wsparcie osobowe osobie niepełnosprawnej, najczęściej w ramach pomocy społecznej, a także oferuje pomoc takiej osobie w codziennych czynnościach, w samodzielnym funkcjonowaniu w życiu społecznym i zawodowym oraz w autoprezentacji. Zawód ten funkcjonuje w wielu systemach opieki. W Polsce został wprowadzony Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 2001 r. (obecnie obowiązuje analogiczne rozporządzenie z 8 maja 2004 r., w którego załączniku ten zawód również jest wymieniony). Istotą pracy asystenta osoby niepełnosprawnej jest podnoszenie jakości życia osoby niepełnosprawnej poprzez ułatwienie jej wykonywania codziennych czynności, uczenia się samodzielności oraz – w niektórych przypadkach – stworzenie warunków do samodzielnej rehabilitacji. Ustawa o pomocy społecznej przewiduje dwie formy tego typu wsparcia dla osób niepełnosprawnych: usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze. Przyznawane są one wyłącznie osobom samotnym lub wówczas, gdy rodzina nie może takiej pomocy zapewnić. Miejszem pracy asystenta jest środowisko domowe i najbliższe otoczenie osoby niepełnosprawnej. W domu osoby niepełnosprawnej asystent realizuje usługi opiekuńcze, na które składają się usługi gospodarcze i pielęgnacyjne (obejmujące czynności higieniczne i pielęgniarские zlecone przez lekarza), oraz zapewnia kontakty z otoczeniem. Zgodnie z rozporządzeniem z dnia 22 września 2005 r. specjalistyczne usługi opiekuńcze muszą być dostosowane do specyficznych potrzeb osób wymagających pomocy, w formie wynikającej z typu ich schorzenia lub rodzaju niepełnosprawności. Do zadań asystenta należą też: (1) uczenie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia osoby niepełnosprawnej (na

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 2011 roku.

przykład kształtowanie umiejętności zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i umiejętności społecznego funkcjonowania, motywowanie do aktywności, leczenia oraz rehabilitacji, prowadzenie treningów umiejętności samoobsługi, uczenie form spędzania wolnego czasu, korzystanie z usług różnych instytucji, ułatwianie dostępu do edukacji i kultury, poradnictwo rodzinne i psychologiczne, udzielanie pomocy w załatwianiu spraw urzędowych, wspieranie i pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, asystowanie w gospodarowaniu pieniędzmi); (2) pielęgnacja – jako wspieranie procesu leczenia (pomoc w dostępie do świadczeń zdrowotnych, w dotarciu do placówek służby zdrowia, w wykupywaniu i przyjmowaniu leków – w szczególnych przypadkach zmiana opatrunków, w używaniu środków pomocniczych i materiałów medycznych oraz przedmiotów ortopedycznych, a także w utrzymaniu higieny); (3) rehabilitacja fizyczna i usprawnianie zaburzonych funkcji organizmu; (4) pomoc mieszkaniowa (np. w uzyskaniu mieszkania, negocjowanie i wnoszenie opłat, organizacja drobnych remontów, pomoc w likwidacji barier architektonicznych i adaptacji pomieszczeń mieszkalnych, kształtowanie właściwych relacji osoby niepełnosprawnej z sąsiadami); (5) zapewnienie dzieciom i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi dostępu do zajęć rehabilitacyjnych i rewalidacyjno-wychowawczych.

Kwalifikacje do wykonywania zawodu asystenta osoby niepełnosprawnej mogą być uzyskane w ramach specjalistycznych szkoleń, określonych w rozporządzeniu, lub poprzez osiągnięcie uprawnienia do wykonywania jednego z następujących zawodów: pracownik socjalny, psycholog, pedagog, logopeda, terapeuta zajęciowy, pielęgniarka, opiekunka środowiskowa, specjalista w zakresie rehabilitacji medycznej, fizjoterapeuta lub innego zawodu dającego wiedzę i umiejętności pozwalające świadczyć określone specjalistyczne usługi takie, jakie świadczy asystent osoby niepełnosprawnej.

Literatura: T. Bielecka, J. Zabłocki, *Ludzie niepełnosprawni a prawo*, Warszawa 1994; Z. Kaczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Warszawa 1996; *Asystent osoby z niepełnosprawnością. Studium prawnoporównawcze*, red. M. Szeroczyńska, Warszawa 2007; *Zadania samorządu terytorialnego w zakresie pomocy społecznej. Samorządowa polityka społeczna*, red. Frąckiewicz-Wronka, Warszawa 2000.

Słowa kluczowe: nowe zawody, praca socjalna, asystent osoby niepełnosprawnej.

Key words: new professions, social work, personal assistant.

Julia Gorbaniuk
Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL

ASYSTENT RODZINY
FAMILY ASSISTANT

Asystent rodziny to zawód będący nową formą wspierania rodziny w Polsce. W Europie Zachodniej ten zawód funkcjonuje w ramach polityki społecznej, bezpośrednio jest związany z usługami świadczonymi przez pomoc społeczną. Asystentura dotyczy wówczas szerszego zakresu usług: edukacyjnych (przyjmują one nawet formę szeroko rozumianego *coachingu*), związanych ze zmianą rynku pracy (*job-coaching*) oraz odnoszących się do bardziej wszechstronnego treningu – obejmującego takie wymiary funkcjonowania, jak praca, edukacja, sprawy bytowe (tzw. *life-coaching*, czyli asystowanie członkom rodzin dysfunkcyjnych).

W Polsce regulacje prawne dotyczące działań asystenta rodziny zostały zawarte w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz. U. nr 149, poz. 887), w której szczegółowo określony jest obszar pracy asystenta wobec rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (art. 2).

Do zadań asystenta rodziny zakwalifikowano: (1) opracowanie i realizację planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym; (2) opracowanie – we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej – planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej; (3) pomaganie rodzinom niewydolnym w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, (4) w rozwiązywaniu problemów socjalnych, (5) psychologicznych i (6) wychowawczych z dziećmi; (7) wspieranie aktywności społecznej rodziny; (8) motywowanie członków rodziny do podnoszenia kwalifikacji zawodowych; (9) udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej rodziców; (10) kierowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych postaw rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych; (11) dawanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych; (12) podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodziny; (13) prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci; (14) dokumentowanie pracy z rodziną; (15) okresowa ocena sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku; (16) nadzorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną; (17) sporządzanie, na wniosek sądu, opinii

o rodzinie i jej członkach; (18) współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, z właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny; (19) współpraca z zespołem interdyscyplinarnym, grupą roboczą lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań asystent uzna za niezbędną (art. 15).

W aktywności asystenta rodziny można wskazać na specyficzne cechy w stosunku do działalności pracownika socjalnego. Są nimi: objęcie wsparciem znacznie mniejszej liczby rodzin przez jednego asystenta (w zależności od możliwości gminy – od dwóch do około 10 rodzin) oraz wytworzenie głębszej relacji między wspierającym a wspieranym. Asystent jest zarówno twórcą, inicjatorem, jak i bezpośrednim uczestnikiem zmian w rodzinie, z którą współpracuje. Pozwala to na bardziej precyzyjne ukierunkowanie prowadzonej aktywności w odpowiedzi na potrzeby poszczególnych grup odbiorców. Praca asystenta rodziny opiera się na kontrakcie socjalnym, bazującym na diagnozie celów klienta, jego zasobów, możliwości wsparcia instytucjonalnego oraz tworzenia długotrwałej sieci wsparcia w środowisku lokalnym. I. Krasiejko, analizując literaturę krajową i zagraniczną, wskazuje również na wartość adaptowania do oddziaływań asystenta nowych modeli pracy socjalnej, skoncentrowanych na zasobach i wspieraniu klientów. Wśród nich wyróżnia się: techniki psychologii pozytywnej, Dialog Motywujący, Znaki Bezpieczeństwa, Centrum Aktywności Lokalnej, Terapię ukierunkowaną na redukcję szkód, Podejście narracyjne, Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach, Wideotreningi Komunikacji, Konferencje Grupy Rodzinnej.

Opracowany model pracy asystenta rodziny został przetestowany przez wiele Ośrodków Pomocy Społecznej w Polsce dzięki projektom systemowym realizowanym w latach 2006-2011. Jak się okazało, skuteczność oddziaływania asystentów jest najwyższa wówczas, gdy zostają spełnione następujące warunki pracy: (1) rodziny otrzymują wsparcie ze strony asystenta w miejscu zamieszkania rodziny; (2) czynności asystenta rodziny są wykonywane zgodnie z harmonogramem; (3) asystent rodziny pracuje z rodziną regularnie; (4) prowadzi treningi – budżetowy, żywnościowy, prowadzenia gospodarstwa domowego oraz kompetencji wychowawczych; (5) ma wsparcie koleżeńskie oraz możliwość korzystania z profesjonalnych superwizji.

Literatura: J. G o r b a n i u k, *Familienassistent als neue Dienstleistung im System der Sozialhilfe*, [w:] *Ausgewählte Aspekte in der sozialen Arbeit des Sozialmitarbeiters – deutsch-polnische Erfahrungen*, red. M. Z. Stepulak, J. Gorbaniuk, Lublin–Eichstätt–Ingolstadt 2010, s. 101-114; I. K r a s i e j k o, *Koncepcja budzenia sił ludzkich asystenturze rodziny*, [w:]

Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc – wsparcie – opieka, red. A. Garbacz, B. Szluz, M. Urbańska, W. Walc, Rzeszów 2011, s. 226-242; Ł. M i ś, *Praca socjalna z zastosowaniem Wideo-treningu Komunikacji, Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach i Konferencji Grupy Rodzin. Adaptacja zachodnich modeli pracy z rodziną w Polsce*, [w:] *Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc – wsparcie – opieka*, red. A. Garbacz, B. Szluz, M. Urbańska, W. Walc, Rzeszów 2011, s. 261-273; *Asystentura rodziny nowatorską metodą pomocy społecznej w Polsce*, red. M. Szpunar, Gdynia 2011.

Słowa kluczowe: nowe zawody, nauki o rodzinie, asystent rodziny, wsparcie instytucjonalne rodzin dysfunkcyjnych.

Key words: new professions, family studies, family assistant, institutional support dysfunctional families.

Julia Gorbaniuk

Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL

ZJAWISKO „EUROSIEROCTWA”

“EURO-ORPHANHOOD” PHENOMENON

Zjawisko „eurosieroctwa” jest rozpatrywane jako forma sieroctwa społecznego. Obejmuje ono dzieci i młodzież wychowujące się w rodzinach rozłączonych na skutek migracji zarobkowych jednego lub obydwójga rodziców poza granicę kraju zamieszkania rodziny. Definicje specjalistyczne wskazują, że stwierdzenie sieroctwa społecznego jest możliwe wówczas, gdy zdiagnozowano zaburzenia w relacji rodzic–dziecko w aspekcie emocjonalnym lub samych kontaktów.

Skalę występowania zjawiska „eurosieroctwa” w Polsce niełatwo oszacować ze względu na trudności w ustaleniu dokładnej liczby migrantów zarobkowych. **Fundacja Prawo Europejskie** podjęła się tego zadania, przeprowadzając badania w ramach projektu „Eurosieroty 2008”. Sześć tys. ankierów – głównie kuratorów sądowych i pracowników socjalnych – przeprowadziło wywiady i przeanalizowało około 110 tys. historii dzieci z rodzin migracyjnych w całej Polsce, zapisanych w materiałach policji, pedagogów i psychologów szkolnych, sądów, pomocy społecznej, ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych i księży. Raport został przygotowany na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka i stanowił pierwszą diagnozę tego zjawiska na tak szeroką skalę.

Wynika z niego, iż dzieci te są narażone na bardzo wysoki poziom *długotrwałego stresu*. Na podstawie wywiadów środowiskowych i analizy akt stwierdzono, że po wyjeździe rodziców u dzieci występują częste *zachowania aspołeczne*, wyrażające się agresją wobec otoczenia, trudnościami w nauce, wagarowaniem, poczuciem bezkarności. Opiekunowie tych dzieci podkreślali własną bezradność wychowawczą.

Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2010 r. zleciło kuratorom, by oszacowali liczbę dzieci emigrantów, określili strukturę pozostającej w kraju rodziny oraz zbadali najważniejsze problemy, z jakimi te rodziny się borykają. Dane wskazują, iż po dokładnym określeniu definicyjnym zjawiska eurosieroctwa, liczba dzieci zawężyła się do około 45 tys. Rozbieżność w danych wynika z różnych sposobów definiowania owego zjawiska oraz doprecyzowania pojęcia tzw. eurosieroctwa. Definicja MEN wskazuje, że jedynie sytuację rodzinną, w której emigracja zarobkowa rodziców/rodzica zaburza podstawowe funkcje rodziny, takie jak zapewnienie ciągłości procesu socjalizacji, wsparcia emocjonalnego dziecka i transmisji kulturowej modelu małżeństwa i rodziny, można uznać za sytuację o wysokim ryzyku „euroosierocenia”. Takie rozumienie „eurosieroctwa” oznacza, że nie każde dziecko, którego rodzic lub rodzice wyjechali do pracy za granicę, doświadcza skutków osierocenia w wymiarze biopsychospołecznym. Według danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2007 r. 1300 dzieci trafiło do domów dziecka i rodzin zastępczych na skutek opuszczenia przez rodziców-migrantów.

Formy wspierania dzieci znajdujących się w rozłące migracyjnej z rodzicami obecnie są mało wyspecjalizowane i nie ma tutaj wypracowanych modeli działania. Dzieci te mają dosyć dobre zaplecze finansowe, co nie kwalifikuje ich do interwencji *opieki społecznej*, z kolei *sąd rodzinny* również rzadko interweniuje w ich sprawie, z wyjątkiem przypadków, gdy rodzice zaprzestają kontaktu z dziećmi lub tymczasowi opiekunowie osobiście zgłaszają jakiś problem. Wówczas wyznacza się dzieciom *opiekę zastępczą* lub kieruje się je do *domów dziecka*. Jediną instytucją, mającą bezpośredni i systematyczny kontakt z dziećmi migrantów, jest *szkoła*, która powinna mieć narzędzia służące trafnej ocenie sytuacji rodzinnej dziecka oraz umożliwiające udzielenie mu odpowiedniego wsparcia. Pomoc w opiece nad dziećmi z rodzin tymczasowo rozłączonych niosą również *światlice szkolne* oraz *środowiskowe* – jako instytucje bezpośredniego kontaktu. Organizacje pozarządowe, takie jak *stowarzyszenia*, *fundacje*, *organizacje kościelne*, realizujące zadania statutowe skierowane na wspieranie rodzin, podejmują wiele jednorazowych akcji, a także długotrwałe działania profilaktyczne. Działania o cha-

rakterze interwencyjnym w stosunku do opuszczonych dzieci pełnią jednostki funkcjonujące w ramach *Centrów Interwencji Kryzysowej, policji, służby zdrowia*. Zainteresowanie zjawiskiem „eurosieroctwa” oraz działania wspierające dzieci z rodzin migracyjnych nie są jednak całościowe i adekwatne do sytuacji, lecz w dużej mierze zależą od konkretnych osób, które dostrzegają dramat rozłąki przeżywany przez dzieci i chcą im pomóc.

Literatura: D. G i z i c k a, J. G o r b a n i u k, K. S z y s z k a, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Lublin 2010; J. G o r b a n i u k, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, [w:] *Emigracja wyzwaniem duszpasterskim dla Kościoła w Polsce*, red. A. Zając, Lublin 2008, s. 159-169; J. M ł y ń s k i, W. S z e w c z y k, *Migracje zarobkowe Polaków. Badania i refleksje*, Tarnów 2010; I. W a g n e r, *Sieroctwo społeczne – przyczyny, następstwa, formy kompensacji. Studium teoretyczno-badawcze*, Częstochowa 1997; B. W a l c z a k, *Szkoła wobec mobilności zawodowej rodziców i opiekunów*, Warszawa 2008, Zeszyty Metodyczne, nr 8.

Słowa kluczowe: zjawisko „eurosieroctwa”, sieroctwo społeczne, formy wsparcia.

Key words: “euro-orphanhood” phenomenon, social orphanhood, forms of support.

Julia Gorbaniuk

Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL

„EUROSIEROCTWO” „EURO-ORPHANHOOD”

„Eurosieroctwo”, opisywane jako nowy rodzaj dzieciństwa w rodzinach migracyjnych, jest określane zarówno za pomocą definicji wskazujących na zaburzenia procesów socjalizacyjnych i więzi w rodzinie migracyjnej, jak i poprzez kategorię definicji o charakterze formalnym, ujmujących dzieci migrantów zarobkowych jako sieroty społeczne, które – na skutek opuszczenia przez rodziców – znalazły się poza rodziną i są pod opieką dalszych krewnych lub instytucji opiekuńczo-wychowawczych.

Nazywanie „eurosierotami” dzieci wychowujących się w rodzinach rozłączonych na skutek migracji zarobkowej ma negatywne konotacje. Określenie to wzbudza zarówno wśród specjalistów, jak i w opinii społecznej wiele negatywnych skojarzeń, prowokując tym samym dyskusję o trafności owego terminu w kontekście indywidualnej sytuacji rodzinnej dziecka. W literaturze spotykane są również terminy pokrewne, o mniejszej sile stygmatyzacji za-

równy samych dzieci, jak i ich rodziców, np. dzieci z rodzin rozłączonych, dzieci z rodzin migracyjnych/transnarodowych lub EuroDzieci.

Dzieciństwo „eurosierot” przybiera różną jakość ze względu na uwarunkowania sytuacyjne, w jakich znalazło się dziecko. W. Danilewicz opisała osiem typów dzieciństwa doświadczanego w rodzinach migracyjnych. Podział ten został oparty na wymiarze „stopnia korzystności” sytuacji dziecka w rodzinie: (1) korzystna sytuacja rodzinna; (2) średnio korzystna sytuacja rodzinna oraz (3) niekorzystna sytuacja rodzinna. Do pierwszego typu sytuacji rodzinnej migrantów zaliczono dwa typy dzieciństwa: *dzieciństwo stabilne* oraz *dzieciństwo bez trosk materialnych*. Do kategorii „średnio korzystnej sytuacji rodzinnej” zostały zakwalifikowane trzy typy dzieciństwa: dzieciństwo w tęsknocie, dzieciństwo odpowiedzialne i dzieciństwo niestabilne. *Dzieciństwo w tęsknocie* charakteryzuje się chronicznym stanem tęsknoty za rodzicem, który okresowo mieszka za granicą. Dziecko bardzo mocno odczuwa brak rodzica w wielu codziennych sytuacjach, nie ma możliwości uzyskania wsparcia i zrozumienia swoich problemów. *Dzieciństwo odpowiedzialne* dotyczy dzieci, które przyjmują na siebie wiele obowiązków rodzinnych oraz wspierają osamotnionego, często niewydolnego rodzica, który pozostał w domu. *Dzieciństwo niestabilne* jest skutkiem częstych migracji rodziców, które mają charakter wahadłowy. Naprzemienne wyjazdy obojga rodziców wprowadzają ustawiczne zmiany do systemu rodziny i są czynnikiem mocno destabilizującym sytuację dziecka: musi ono najpierw przystosować się do braku jednego rodzica, osiągnąć równowagę po jego wyjeździe, a następnie przystosować się do powrotu tego rodzica i wyjazdu drugiego z rodziców. Powoduje to u dzieci chroniczny stres oraz konieczność ciągłego uruchamiania zasobów adaptacyjnych. Trzecia kategoria sytuacji dziecka w rodzinie jest diagnozowana jako „skrajnie niekorzystna sytuacja rodzinna”. Dotyczy ona *dzieciństwa osamotnionego*, będącego następstwem poczucia utraty bliskiej osoby przez dziecko, załamania się struktury rodziny, dającej dziecku poczucie przynależności, oraz narastającego poczucia utraty więzi z będącym za granicą rodzicem i lęku przed utratą go na zawsze. *Dzieciństwo bez rodzica* charakteryzuje się stałym przeżywaniem poczucia osamotnienia, jednak jego specyficzną cechą jest to, że rodzic porzuca dziecko i rodzinę, zaprzestaje wszelkich kontaktów z nimi, nie przysyła pieniędzy, nie daje znaku życia. Dziecko czuje się niepotrzebne, opuszczone, przeżywa poczucie winy i złości. W relacjach z innymi ludźmi (opiekunowie, rówieśnicy) doświadcza poczucia wstydu, zawodu, rozczarowania, wycofania się, osamotnienia. *Dzieciństwo zaniedbane* jest wypadkową czynników zewnętrznych w stosunku do dziecka, jak i czynników wewnętrz-

nych. Do czynników zewnętrznych zalicza się trudną sytuację rodzinną, niezaradność lub niewydolność wychowawczą rodziców, destrukcyjne lub patologiczne środowisko wychowawcze. Czynnikiem wewnętrznym jest deprywacja potrzeb emocjonalnych, prowadząca do deficytów rozwojowych w sferze uczuciowej i w zakresie relacji społecznych, a także zaburzeń percepcji siebie na tle innych, a nawet braków w rozwoju intelektualnym (infantyizm).

W praktyce klinicznej specjaliści wskazują na zaburzenia spełniające kryteria diagnozy psychiatrycznej u dzieci będących w długotrwałej rozłące migracyjnej z rodzicami, natomiast w diagnozie psychologicznej dzieci te ujawniają cechy charakterystyczne dla „eurosierot”. Przejawiane przez dzieci zachowania i stany często są rozpoznawane jako zaburzenia kliniczne, takie jak reaktywne zaburzenia przywiązania w dzieciństwie (F 94.1), zaburzenia selektywności przywiązania w dzieciństwie (F 94.2), zaburzenia zachowania (F 91), depresyjne zaburzenia zachowania (F 92.0), mieszane zaburzenia zachowania i emocji (F 92), zaburzenia emocjonalne (F 93), zaburzenia depresyjne (F 32). Istotne jest to, że wystąpienie zaburzenia należy analizować w aspekcie połączenia predyspozycji intrapsychicznych, jakości więzi przed wyjazdem osoby znaczącej oraz umiejętności czerpania z dostępnego wsparcia. Sam fakt nieobecności rodzica/rodziców nie jest jednoznaczny z wystąpieniem tego typu zaburzeń.

Literatura: W. D a n i l e w i c z, *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych*, Białystok 2006; A. D ą b r o w s k a, *Sytuacja rodzinna i społeczna dzieci rodziców migrujących zarobkowo z województwa świętokrzyskiego: publikacja podsumowująca projekt*, Kielce 2011; D. G i z i c k a, J. G o r b a n i u k, M. S z y s z k a, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Lublin 2010; M. N o w a k, A. G a w ę d a, M. J a n a s - K o z i k, *Zjawisko eurosieroctwa a kierunki pracy terapeutycznej i leczenia psychiatrycznego – prezentacja przypadku*, „Psychiatria Polska” 46(2012), nr 2, s. 295-304.

Słowa kluczowe: eurosieroctwo, sieroctwo społeczne, dzieciństwo.

Key words: „euro-orphanhood”, social orphanhood, childhood.

Julia Gorbaniuk

Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL

RODZINA TRANSNARODOWA***TRANSNATIONAL FAMILY, FAMILY FROM A DISTANCE***

„**Rodzina transnarodowa**” – to nowy termin, odnoszący się do współczesnych modeli rodziny funkcjonujących w społeczeństwie ponowoczesnym. W literaturze anglojęzycznej określa się nim rodziny, których członkowie żyją przez jakiś czas lub większość czasu oddzielnie, niemniej jednak łączy ich poczucie wspólnoty i troski o wspólne dobro wszystkich osób tworzących rodzinę. Istotnym elementem takiej rodziny jest trwanie relacji i więzi rodzinnych ponad granicami co najmniej dwóch krajów, jednocześnie rodzina prowadzi dwa domy (*dual lives*). **Transnarodowa separacja** ze swoimi bliskimi pozostawionymi w Polsce – mężem, żoną, dziećmi – trwa od kilku miesięcy do kilku, a nawet kilkunastu lat. Model rodziny transnarodowej dotyczy wielu Polaków, kształtuje ich relacje, role w rodzinie i sposób wychowywania dzieci na odległość.

Rodzina jako grupa społeczna przybiera różne formy ze względu na swą strukturę, pełnione funkcje oraz modele. Literatura przedmiotu bazuje na rodzinie pełnej – składającej się z obojga rodziców i co najmniej jednego, zależnego od nich dziecka – jako stanowiącej jedynie właściwe środowisko do zdrowego funkcjonowania i rozwoju dziecka. Inne typy rodzin, odbiegające od tradycyjnego modelu, stanowią środowiska o dużym ryzyku wystąpienia zaburzeń emocjonalnych, socjalizacyjnych, wychowawczych i edukacyjnych dziecka. Definiowanie tego typu rodzin jako na przykład rodziny rozbite, zdekompletowane, samotne rodzicielstwo, rodziny osierocone wskazuje na odmienność względem normy, kategoryzując je jako **rodziny nienormatywne**.

W *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* rodziny niepełne opisuje się jako: (1) rodziny stale niepełne z powodu śmierci rodzica, rozwodu, separacji oraz biologicznej niepełności; (2) rodziny czasowo niepełne z powodu długotrwałego pobytu rodzica poza miejscem zamieszkania rodziny, tj. pobytu w zakładzie karnym, pracy poza miejscem zamieszkania rodziny, pobytu za granicą. Pojęcie **rodziny czasowo niepełnej** z powodu migracji zarobkowej rodziców jest stosunkowo nowe w polskiej literaturze przedmiotu. Definiuje ono nieokreśloną sytuację migracji jednego z członków rodziny ze względu zarówno na czas rozłąki, jak i na decyzję co do miejsca zamieszkania na stałe. Rodziny te są określane jako „rodziny migracyjne”, „pozornie pełne”, „rozłączone”, „ponadnarodowe” lub „transnarodowe”. Nie można zakwalifikować ich ani do rodzin imigrantów, ani emigrantów, gdyż stanowią nową rzeczywistość.

Najczęstszy jest podział rodzin będących w rozłące migracyjnej ze względu na **typ struktury rodziny** pozostającej w kraju: (1) rodziny, które decydują się na wyjazd jednego współmałżonka, a dzieci zostają w kraju pod opieką tylko jednego rodzica; (2) rodziny, w których obydwójce małżonkowie wyjeżdżają do pracy, a dzieci pozostawiają pod opieką zastępczą; (3) rodziny, w których dzieci pozostawiane są same, a zadania głowy rodziny przyjmuje najstarsze dziecko w rodzinie. Różnorodność typologii rodzin jest analizowana również z perspektywy rodziców migrujących do innego kraju rodziców – ojca lub matki. Wówczas wskazuje się na specyfikę pełnionych funkcji rodzicielskich wobec pozostawionych w kraju niepełnoletnich dzieci, rozróżniając: (1) transnarodowe ojcostwo (*transnational fatherhood*) oraz (2) transnarodowe macierzyństwo (*transnational motherhood*).

Pojęcie „rodziny transnarodowej”, pomimo że mieści się w kategorii rodzin nienormatywnych, jest przeciwstawne w stosunku do pozostałych przytoczonych powyżej typów stanowiących tę kategorię. W dużej mierze osłabia ono negatywne konotacje i stygmatyzację społeczną, tym samym otwiera przestrzeń do prowadzenia bardziej obiektywnych badań naukowych, niezbędnych do zrozumienia sytuacji rodzin migrantów. Poznanie tej problematyki pozwala opisać różne wymiary życia zarówno w kontekście procesów migracji, jak i codzienności zaangażowanych w nią osób, a tym samym daje również teoretyczne podstawy wskazujące na istnienie dążenia ku jedności i wspólnemu dobru pielęgowanemu przez członków rodziny rozłączonej.

W. Danilewicz, diagnozując rodziny transnarodowe według kryterium „wspólnoty rodzinnej”, opisuje wiele **form funkcjonowania rodziny transnarodowej**. Są to: (1) rodziny w rozpadzie strukturalnym; (2) rodziny w rozpadzie emocjonalnym; (3) rodziny o zaburzonym charakterze wspólnoty; (4) rodziny jako wspólnota rozłączona przestrzennie; (5) rodziny jako wspólnota emocjonalna. Rodzin migracyjnych o **zachowanej wspólnotcie emocjonalnej** jest obecnie najmniej. Mają one szansę zachować więzi łączące ich członków wówczas, gdy cel migracji (plany migrantów) jest ściśle wyznaczony, gdy relacja między małżonkami jest oparta na silnych wzajemnych więzach emocjonalnych, gdy jakość kontaktów członków rodziny w trakcie rozłąki jest zadowalająca oraz gdy istnieje znaczne wzajemne zaangażowanie się w „codzienność obydwóch domów”.

Literatura: W. D a n i l e w i c z, *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenie wspólnoty*, Białystok 2010; *Oblicza współczesności w perspektywie pedagogiki społecznej*, red. W. Danilewicz, Warszawa 2009; D. G i z i c k a, J. G o r b a n i u k, K. S z y s z k a, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Lublin 2010; U. K a w c z y Ń s k a - B u t r y m,

Rodzina w migracji zarobkowej, [w:] *Sytuacja rodziny we współczesnym społeczeństwie – doświadczenia Europy Środkowo-Wschodniej*, red. J. Gorbaniuk, Lublin 2007, s. 63-70; *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, red. T. Pilch, Warszawa 2006; *Migracje kobiet. Perspektywa wielowymiarowa*, red. K. Slany, Kraków 2008.

Słowa kluczowe: rodzina transnarodowa, rodzina migracyjna, rodzina czasowo niepełna, transnarodowe rodzicielstwo.

Key words: transnational family, family from a distance, family temporarily incomplete, transnational parenting.

Julia Gorbaniuk

Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL